

UDC 1: 221.3]: 81'23 (045)

THE CONCEPT OF THE DAO: METAPHYSICS, ETHICS AND MEMETICS IN THE COLLECTIVE IMAGINATION

P. Kretov

ORCID ID: 0000-0003-2593-3731

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
Educational and Scientific Institute of History and Philosophy
of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
81, Shevchenko blvd, Cherkasy, 18000, Ukraine
ataraksia@ukr.net

O. Kretova

ORCID ID: 0000-0002-3947-4479

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Educational and Scientific Institute of Foreign Languages
of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
81, Shevchenko blvd, Cherkasy, 18000, Ukraine
ekretova@ukr.net

The article examines the problem of perception of the concept of Dao within the Western philosophical tradition and the concept of Dao in the mass consciousness and imagination. Aspects of the philosophical content of the Dao concept in correlation with the Western philosophical tradition are analyzed. The correlation between the genesis of analytical philosophy in the twentieth century is considered and the Daoist philosophy. The potential of the concept of Dao as one that can generate meanings is also recorded within the framework of consideration by modern conceptualism. The convergence of intentions of development of western and eastern philosophical traditions in modern conditions in the context of globalization and blurring of interethnic borders in the semantic space of formation of grand narrative and discursive practices is fixed. The dialectical nature of the Dao concept is emphasized, which determines the universal nature of the Dao concept in mass culture and consciousness. The concept and the concept of Dao as structures operating in different spheres are distinguished. The concept of Dao as a model that can generate meanings within the crisis of traditional grand narratives is considered. It was found that the universalism of the concept of Dao makes it instrumentally suitable for existence as a memetic complex in mass culture and consciousness. It is emphasized that the transcultural concept of Dao can serve as a metaphysical justification for ethical systems and behavioral models. The assumption that the concept of Dao as a symbolic-mental construction instrumentally enables the transformation of metaphysical ideas into ethical ones, the transition from intelligible knowledge to direct life practices, to ethics and practical philosophy, is substantiated. This transition takes place in the individual and mass consciousness through the cognitive readjustment of perception of reality. The concept of Dao functions in mass culture and mass consciousness within discursive practices and numerous narratives both in communicative and verbal form and within the thesaurus of fiction, an array of scientific and popular literature, in the

virtual information space of social and communicative platforms and databases. In the mass consciousness, the set of ideas associated with the concept of Dao can be transformed into a set of memes, which in the virtualization of communication and media space will play a derationalizing role in the picture of the human world and communities. The existence of the concept of Dao within mass culture is ambivalent.

Key words: Dao, concept, concept, metaphysics, meme, memetics, ethics, mass consciousness, collective imagination.

КОНЦЕПТ ДАО: МЕТАФІЗИКА, ЕТИКА ТА МЕМЕТИКА В КОЛЕКТИВНІЙ УЯВІ

П. В. Кретов, О. І. Кретова

У статті досліджується проблема сприйняття концепції Дао в межах західної філософської традиції і концепту Дао в масовій свідомості та уяві. Проаналізовано аспекти філософського змісту концепції Дао у кореляції із західною філософською традицією, зокрема розглянуто кореляцію між генезою аналітичної філософії у ХХ ст. і філософією Дао. Також зафіксовано потенціал концепту Дао як смислогенеративного в межах розгляду сучасною концептологією. Зафіксовано зближення інтенцій розвитку західної та східної філософських традицій в сучасних умовах у контексті глобалізації і розмивання міжнаціональних меж у смисловому просторі формування гранднративу та дискурсивних практик. Підкреслено діалектичний характер концепції Дао, який зумовлює універсальний характер побутування концепту Дао в масовій культурі та свідомості. Розмежовано концепцію та концепт Дао як структури, що функціонують у різних сферах. Розглянуто концепт Дао як смислогенеративну модель у межах кризи традиційних гранднративів. З'ясовано, що універсалізм концепту Дао робить його інструментально придатним для побутування у вигляді меметичного комплексу в масових культурі та свідомості. Підкреслено, що транскультурний концепт Дао може виступати у якості метафізичного обґрунтування етичних систем і поведінкових моделей. Обґрунтовано припущення, що концепт Дао як символічно-ментальна конструкція інструментально уможливує трансформацію метафізичних уявлень в етичні, тобто перехід від інтелігібельного знання до безпосередніх життєвих практик, до етики і практичної філософії. Цей перехід здійснюється в індивідуальній і масовій свідомості через когнітивне переналаштування сприйняття реальності. Концепт Дао функціонує в масовій культурі та масовій свідомості в межах дискурсивних практик і численних наративів як у комунікативно-мовленнєвій формі, так і в межах тезаурусу художньої літератури, масиву наукової та популярної літератури, у віртуальному інформаційному просторі соціально-комунікативних платформ і баз даних. У масовій свідомості комплекс уявлень, пов'язаний із концептом Дао, може трансформуватися в комплекс мемів, який в умовах віртуалізації комунікативного та медіапростору буде відігравати дераціоналізуючу роль у картині світу людини та спільнот. Побутування концепту Дао в межах масової культури є амбівалентним.

Ключові слова: Дао, концепція, концепт, метафізика, мем, меметика, етика, масова свідомість, колективна уява.

*І хіба ж є щось блаженніше, ніж досягти такого душевного миру,
щоб стати схожим на кулю, котра все однакова, куди її не коти!..*

(Г. С. Сковорода (лист М. Ковалинському, 25 червня 1767))

Сучасний статус українського суспільства як перехідного (В. Тернер), транзитного (М. Рячук) та розділеного (divided society) зумовлює необхідність осмислення побутування деяких смислогенеративних концептів, які виступають

на рівні масової свідомості соціальних груп різного рівня як символічні атрactorи або в термінології сучасної меметики – мемплекси (І. Носирев). Насамперед, релевантність такого розгляду зумовлена побутуванням таких концептів як своєрідних реперних точок ідеології суспільства, тлумаченої як складна динамічна система, яка включає в себе не лише елементи «плинних ідеологій» (В. Єрмоленко), що складають смислове «тіло» системи, а й кластер понять, які виступають як символічні смислогенеративні моделі (О. Лосєв) у ролі точок біфуркації системи, визначаючи вектори й динаміку її розвитку. Поняття та концепція Дао, що є фундаментальними для східної парадигми філософування й побудови картини світу, на нашу думку, можуть слугувати класичним взірцем цього явища. Проблематику, дотичну до теми нашого дослідження, розглядали В.О. Кіктенко, В.А. Малицька, Н.В. Коломієць, Б.Ю. Нечипоренко, О.І. Бойченко, А.В. Усик, В.С. Михайлов, С.В. Капранов, Є.О. Торчинов, А.І. Кобзєв, В.В. Малявін, О.О. Маслов, І.І. Семененко, О.С. Кубрякова, О.І. Селіванова, М.Ю. Рябчук, В.А. Єрмоленко та ін.

Концепт Дао наразі функціонує як символічна конструкція в межах наявного мовного узусу та метанаративу як картини світу (М. Гайдеггер) завдяки своїй парадоксальності на рівні проблематики означення й теорії множин: подібно до парадоксів Рассела та Грелінга-Нельсона формальна неможливість його чіткого визначення відкриває широкі можливості для інтерпретації [Капранов 2020]. Також слід зазначити, що йдеться не лише про герменевтику та текстологію Дао, а також і про те, яким чином цей концепт і символ трансформується в мем (Р. Докінз), який функціонує у просторі віртуальності (Ж. Ланьє), комунікативному просторі, медіапросторі. У ситуації диференду (*le differend*, Ж.-Ф. Ліотар), коли автономні малі наративи проблематизують будь-який метанаратив, що обумовило постання феномену конкузіональної війни, постправди, кризи гуманізму як кризи ліберально-демократичних цінностей тощо, такі концепти можуть відігравати потужну не просто смислогенеративну, а формотворчу роль, виступаючи підставою для формування імпліцитної метафізичної настанови для картини світу на рівні масової свідомості. Практично універсальність поняття Дао на рівні колективної уяви свідчить про його символічну амбівалентність: з одного боку, цей принцип може бути застосований до всього, що може бути поіменованим і помисленим, з іншого – він унеможлиблює необмежену негацію, притаманну постмодерній парадигмі в гуманітаристиці. Для української мовної суспільної свідомості подібна Вітгенштайнова мовна гра (за якої використання зумовлює значення – «Філософські дослідження», §27, 30, 31, 33) з концептом Дао видається евристичною насамперед для визначення підстав та координат ідентичності різних типів і рівнів. Маємо на увазі, що проблематизація української культури як «питомого порубіжжя» (Л. Ушкалов) між Сходом і Заходом потребує включення таких концептів у більш широкий контекст загальногуманітарного розгляду та, властиво, вихід за межі історії філософії, філософської антропології, соціології, етнопсихології, психо- чи етнолінгвістики. Якщо у контексті культурної та філософської антропології розглядати сферу смислів культури поза соціальною структурою й матеріальною базою, то вона «в цьому сенсі зводиться до значень, символів, цінностей та ідей і охоплює такі феномени, як релігія та ідеологія» [Фукуяма 2008, 65]. Таким чином, розглядаючи культуру як сукупність символічних рядів, які конфігурують смислове ціле, що утворює традицію, ми ставимо питання про те, яким чином концепт Дао, якщо він використовується не лише у науковому дискурсі, але і в повсякденних

мовних практиках, меметично, через практику «іменування» як позначення, фіксує вектор розвитку та тенденції змін колективної уяви (Ч. Тейлор) і масової свідомості. При цьому ми приймаємо дистинкцію понять *концепція Дао* та *концепт Дао*, позаяк перша вжитково належить до філософської традиції і, відповідно, переважно до наукового дискурсу, а другий – до сфери повсякденного узусу, концептосфери та метанарративу, які формують мовну картину світу. Оскільки в сучасних когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології відсутнє усталене розуміння терміну концепт [див., наприклад, Левченко 2003], то ми будемо розуміти його як когнітивну одиницю, структурний елемент індивідуальної та колективної свідомості і уяви, що знаходить формальний вираз у текстах культури, як «оперативну одиницю ментального рівня» (О. Левченко). Під цим кутом зору концепт Дао може бути розглянутий як концепт-контейнер (О. Кубрякова), який формує «мову мислення» та «мову філософії» (В. Бібіхін), концептуалізуючи плинний досвід в межах певної когнітивної моделі й утворюючи відповідний гранднарратив і горизонт смислів. Таким чином здійснюється вплив на формування лекал ідентичності, ідеологічних конструктів, ціннісних орієнтацій та поведінкових моделей індивідуальностей і спільнот різного ступеня загальності.

Філософські аспекти концепту Дао

У контексті нашої теми видається важливим, що, наприклад, аналізуючи проблему свободи у філософії Чжуан-цзи, сучасний дослідник С. Капранов апелює до концепції ключових слів, які репрезентують культурні концепти, «культурної граматики» А. Вежбицької [Капранов 2018], яка навіть не форми слововжитку, а саму наявність чи відсутність слова в узусі жорстко прив'язує до існування концепту як комплексу уявлень, що символічно позначають реальність. Питання інтерпретації ключових концептів китайської культури на Заході та їх рецепції нині привертає увагу дослідників [李 荣 2020]. Із концептом Дао, якщо його розглядати як транскультурний, ситуація навіть складніша: наявність лексеми наразі не означає можливість чіткого дефініювання та дескрипції сутності. «Дао, яке може бути виражене словами, не є істинне дао. Ім'я, що може бути назване, не є істинне ім'я. Безіменне є початком неба і землі, наділене ім'ям – це мати всіх речей» [Лао-Цзи 2008]. Онтологічний статус концепту Дао, отже, принципово аморфний, невизначений і лежить за межами всіх умовних поняттєвих множин і класів. Подібна парадоксальність корелює, наприклад, з неоплатонічним «Єдиним», хоча у неоплатоніків єдине є структурною одиницею онтологічної конструкції, таким цілим, яке включає в себе елементи і структурні рівні буття. Дао ж є лише «початком», але не «матір'ю», тобто джерелом, а не причиною, і жодним чином не є вербалізацією трансцендентного. Реальність, отже, тлумачиться як парадоксальна діалектика наявності та відсутності. В. Малявін зазначав: «Прийнята в даоській думці опозиція термінів ю («наявність») та у («присутність»), зазвичай тлумачена у західній літературі як протилежність «буття» та «небуття», насправді не має метафізичного характеру... » [Дао-Дэ цзин 2003], оскільки заперечення, яке утримує в собі концепт Дао, не отожднює себе ані з даністю досвіду, ані з даністю спекулятивного розгляду реальності. Є. Торчинов услід за А. Кобзевим стверджує, що опис реальності в межах китайської традиції не подвоює реальність на відміну від платонічної традиції в західній філософії, тобто натуральна теологія превалює над богонатхненною [Торчинов 2018, 9]. Для нас це означає не протистояння типів релігійного дискурсу, а саме природний характер мислення світу як цілого. Поліструктурна традиція даосизму (Є. Торчинов) передбачає насамперед не розбудову дискурсу та дескриптивної

картини світу, а оперті на концепт Дао особисті практики – побутові, містичні, мовні, які передбачають певні когнітивні налаштування, когнітивну модель, що формує реальність не метафізично (в аристотелівському розумінні поняття, як інтелігібельне знання), а етично. Г. Ткаченко зазначає, що ще в «Люйши чунцю» Дао тлумачиться як джерело особистої життєвої практики: «Дао-мистецтво – на-самперед мистецтво проходження шляху життя, і головне завдання людини-речі полягає в уникненні шкоди і набутті блага для власного життя, тлумаченого як матеріал і витвір «майстра речей» (цзао у чже, деміурга)» [Ткаченко 1990, 139].

Марксистська історія філософії Китаю, як відомо, визначає Дао як джерело походження всесвіту і всезагальний закон [История китайской философии 1989, 51]. При цьому Дао нічого не спричиняє, на відміну від аристотелівського першодвигуна, оскільки його онтологічний статус визначається лише через логічну предикацію наявності. Фень Ю-лань, у свою чергу, зазначає, що цей статус не є формальним і позитивним та не відноситься до темпоральності чи присутності речей, оскільки нічого не повідомляє про те, «через що всі речі отримують існування» [Фень Ю-лань 1998, 118]. Отже, Дао може бути іменованим, хоча це не є іменем в логічному сенсі. Беручи до уваги філософський вишкіл Фень Ю-ланя у філософа-прагматиста Дж. Дьюї, можемо припустити, що його позиція є інструменталізмом стосовно будь-якого дискурсу, як і когнітивних механізмів формування епістемологічних моделей опису реальності. У цьому контексті його точка зору може бути наближена до магістрального у ХХ ст. в аналітичній традиції підходу, парадигмально представленого ідеями Л. Вітгенштайна, Р. Карнапа, В. Селларса, В. Квайна, К. Поппера, М. Шліка (за всієї їхньої відмінності). Отже, Дао виступає як універсальна підстава метафізики, оскільки уможливорює опис реальності, водночас виходячи за його межі. «Поняття руху в давньокитайській мові включало в себе, окрім просторового переміщення, перехід, зміну, поворот, перелом, струс. Ця семантика виходить на перший план у Лао-цзи. Він визначає «рух дао» словом фань, яке означає виворіт, протилежність, перекидатися, перевертатися, повернення назад, перехід у протилежність. У цьому і є суть породження ним одиниці. Оскільки, крім нього, до виникнення одиниці нічого немає, то її створення може означати лише повернення дао до себе, його перевертання, перехід у власну протилежність, що міститься в ньому ж» [Семененко 1999, 6]. Діалектика Дао, тлумачена подібним чином, змушує згадати, наприклад, теорію бран (М-теорія, Є. Віттен) у сучасній теоретичній фізиці або концепцію сингулярності в математиці (точка провалу функції у нескінченність), чи точки біфуркації в теорії дисипативних систем, оскільки фіксує перехідні стани системи, що цілком може бути екстрапольованим, наприклад, на ідеології чи масову свідомість, розглянуті як дискурсивні системи. Недарма такої відомості в західному інтелектуальному середовищі набула доволі амбівалентна книга Ф. Капри «Дао фізики» (1975).

Як уже зазначалося, в західній філософській традиції концепція Дао може корелювати з неоплатонічною концепцією єдиного (одиниця, повнота, гностична плерома), хоча діалектика неоплатоніків лінійна і структурована (трикомпонентна), а діалектика Дао може бути метафорично описана як коливання струни, звук, що повертає нас до архетипічних філософських понять-символів: піфагорійської музики сфер, гераклітівського логосу, іудаїстського поняття мемра (מַמְרָא) тощо. Також можливий широкий ряд кореляцій із західною філософською традицією, починаючи від концепцій стойхейрона (στοιχείον) та архе (αρχή) мілетців через теорію означення Августина до І. Канта з його

дихотомією аналітичних і синтетичних суджень, Г. Ляйбніца та К. Геделя з його математичним платонізмом. Знаменно, що дослідник сучасного стану китайської філософії В. Кіктенко відзначає її скерованість на синтезу феноменологічної, герменевтичної та навіть аналітичної традицій і вимогу зближення континентальної й аналітичної парадигм у сучасному філософуванні [Кіктенко 2018]. Принагідно до нашої теми ідеться про те, як саме концепт Дао через діалектику відсутності/наявності імпліцитно зумовлює не метафізичні підстави картини світу в масових уяві та свідомості, а через апеляцію до діяльності й особистих життєвих практик, «практик себе» зумовлює етичні підстави вказаних когнітивних конструктів. Справді, як можуть «п'ять тисяч слів мовчання» (І. Семененко) через невисловлюваний концепт Дао формувати доволі раціональні описи особистих практик і поведінкових моделей для людини чи спільноти? Як апеляція до концепту Дао може «прояснювати» (як видається, у цьому контексті за смыслом дане «прояснюване» близьке до Вітгенштайнового «показування» («Логіко-філософський трактат», 2.172; 5.5561; 5.62)) те, «про що слід мовчати» (Трактат, 7), згідно з останнім афоризмом Трактату як програмового тексту всієї науково орієнтованої, сциєнтистської філософської традиції ХХ–ХХІ ст.? Концепт Дао парадоксальним чином через свою скерованість на натуральну теологію знімає протиставлення реальності, обмеженої емпірично-чуттєвим досвідом, та логічно-синтаксичними аналітичними конструкціями мислення й мови, водночас переносячи фокус уваги з традиційної для Заходу ще з античних часів онтологічної проблематики на етичну. Метафізика трансформується в етику, не втрачаючи при цьому онтологічного статусу завдяки універсалізові концепту Дао, який може наповнювати смыслом будь-яку людську діяльність і відповідно будь-які практики. Промовистою є така, наприклад, інтерпретація кореляції даосько-конфуціанського синкретизму в східних суспільствах: «Варто зауважити, що з давніх часів помітною особливістю формування світогляду носіїв традицій китайської культури було те, що людина, будучи в соціальному відношенні конфуціанцем, в душі мала багато чого даоського» [Триш 2013–2014, 51]. Іntenція на поєднання потенціалів вербального опису реальності, наукової картини світу з її чітким логічним синтаксисом і сфери індивідуальних та соціальних емоцій, почуттів і переживань, проблематизована Л. Вітгенштайном уже у пізній творчості («Філософські дослідження» 1953), у програмній статті В. Квайна «Дві догми емпіризму» («Two Dogmas of Empiricism», 1951) набуває форми, яка змушує звернутися до смислогенеративного потенціалу й універсалізму концепту Дао. Сумнів Квайна у священній з часів Канта межі між аналітичними і синтетичними судженнями та емпіричному редукціонізмові (переконання в тому, що судження неодмінно поняттєво фіксують чуттєвий досвід), разом із критикою «міфу про даність» (myth of the given) В. Селларса щодо того, що реальність емпірично дана людині в епістемічних актах та відповідних когнітивних станах, привів аналітичну традицію до метафізичних підстав знання, ідентичності, ціннісних настанов, поведінкових моделей, які нею не тлумачилися як метафізичні, хоча формували специфічні когнітивні налаштування. Цей дрейф аналітичної традиції до філософської антропології (Селларсова дихотомія «маніфестного» та «наукового» образу людини, «Philosophy and the Scientific Image of Man», 1960) ілюструє скерованість західної традиції на потенціал узгодження мови та реальності, гранднаративу та індивідуального досвіду, практик людини, присутніх у концепті Дао. К. Гедель у своїй гіббсівській лекції в Американському

математичному товаристві (1951) визнав: «Я маю на увазі уявлення, що математика описує позачуттєву реальність, котра існує незалежно як від дій, так і від схильностей людського розуму і лише сприймається людським розумом – причому, імовірно, сприймається вельми неповно» [Godel 1995, 320]. Математик-філософ практично визнавав об'єктивне існування концепцій [Hao Wang 1996, 316] і раціональність всесвіту. Припустимо, що концепт Дао дає можливість узгодити неузгоджуване: вимогу раціональної теології (що зближує китайську і західну традиції) та багатоманітність і водночас обмеженість досвіду і фундованих на ньому здорового глузді й науковому описі реальності, гранднаративи. Цікаво, що навіть у царині офіційної ідеології сучасний Китай спирається на окреслений потенціал концепту Дао й вітчизняної філософської традиції для синтезу науково-дискурсивної потуги Заходу та властиво східної пізнавальної моделі [立文 2020].

Концепт Дао та наративи масової культури

Розглядаючи ж концепт Дао як певний ментальний конструкт принагідно до нашої теми, можемо зауважити, що на рівні слововжитку у побутовому мовленні та меметичному побутуванні в концептосфері він виступає як вельми продуктивна смислогенеративна модель. Найбільш очевидна і позірно проста форма її використання полягає в тому, що цей концепт виступає у вигляді суб'єкта для іншого суб'єкта виловлювання, коли другий суб'єкт виступає як експлікація концепту Дао, тобто виконує деякі функції предиката (наприклад, Дао фізики, Дао червоного, Дао абрикосів тощо). При цьому концепт Дао виступає практично в ролі функтора висловлювання, який генерує новий рівень його змісту. Таким чином, апеляція до концепту може вказувати на інтенцію до переходу на рівень метамови, вихід за межі локальної мовної практики, малого наративу, формування нової мовної гри. Як видається, на рівні мовного чи медійного дискурсів це може говорити про спроби віднайти метафізичне підґрунтя у децентрованій дискурсивній реальності постмодерної картини світу. Апеляція до концепту іншої культури означає вихід за межі власної і водночас її розширення, генерацію нових смислів. При цьому навіть найбільш умовні спроби компаративного розгляду концепту Дао та його корелятивів в інших культурах, релігіях, філософіях, дискурсах можуть бути ефективними попри амбівалентність паралелей, ідеологічних, філософських чи просто полемічних настанов. Наприклад, спроба перекладу «Дао де цзіну» В. Дідиком (2013) супроводжується зверненням до іудаїстської, ісламської та християнської традицій на рівні співставлення коментованих чи некоментованих цитат і священних чи авторитетних, на думку автора, текстів, що видається вельми симптоматичним у контексті нашої проблематики. Це може стати підставою для формування нового дискурсу, який непрямо формує етичні уявлення людини. При цьому такий вплив відбувається на рівні формування в масовій свідомості та уяві умовних комплексів уявлень, мемплексів (І. Носирєв), які функціонують як інформаційні віруси. З огляду на специфіку побутування таких мемплексів вони передбачають спротив загальноприйнятому метанаративу і певний конспірологічний контекст, тому концепт Дао, якщо він функціонує як мемплекс, може набувати найхімерніших значень. Під цим кутом зору концепт втрачає свій раціональний характер і може виступати засобом сугестії, маркером конспірологічного дискурсу в умовах занепаду наукової експертизи та критичного мислення в ситуації постправди та буденності конкузіональних воєн в медіапросторі віртуальності, забезпеченому сучасними інформаційно-комунікаційними

технологіями. У контексті сучасного стану інформаційного простору в Україні та розбіжністю між декларованими цінностями й реальними соціальними поведінковими моделями, певним ідеологічним вакуумом і несформованістю, попри наявний соціальний капітал, моделі «європейської України» (М. Рябчук) мемплекси можуть відігравати деструктивну роль: «...прогрес можна було б визначити, як звільнення людини та суспільства від суб'єктивності, зумовлене зростаючим розумінням законів реальності: численні з «об'єктивних» уявлень про світ і людину підлеглі концепціям, що утверджуються в нашій свідомості не через їх відповідність фактам, а через їхню привабливість. /.../ У секулярну епоху «універсальні» гуманітарні концепції, котрі встановили власну систему координат в політиці, соціології, історії та навіть повсякденному житті, зуміли дати ілюзорні відповіді на проблеми, що хвилюють людей» [Носырев 2013, 211]. Постколоніальні травми України в інформаційному просторі роблять масову культуру і масову свідомість поживним середовищем для розповсюдження згаданих меметичних комплексів. Наприклад, розгляд дискурсивних практик сучасної української літератури дозволяє констатувати амбівалентну рецепцію концепту Дао в публіцистиці, художній прозі, поезії (М. Бриних, О. Забужко, О. Лишега, Ю. Іздрик, Л. Подерв'янський, В. Діброва, Ю. Андрухович, та ін.) Пам'ятаючи, що західний орієнталізм (за Е. Саїдом) є суто західним поглядом на Схід, можемо припустити, що новітня українська культура виробила специфічний саме для неї, для її суперечливої ідентичності, характерної для постколоніального статусу розділеного суспільства (devided society), модус рецепції східних філософем: патетично серйозний і водночас знижено-іронічний (що стосується переважно укрсучліту). На нашу думку, специфіка полягає в тому, що умовна пасивність, споглядальність східного світогляду, яка вимагає від адепта самоусунення, концентрації на внутрішньому світові і виражається в медитативному підході до реальності, не є абсолютною, а парадоксально сполучається із західним переживанням причетності до Єдиного, переживанням присутності трансцендентного смислу за ширмами реальності (згадаймо, наприклад, поему модерніста і препостмодерніста Г. Чубая «Відшукування причетного»). І саме ця ситуація зумовлює парадоксальність рецепції Сходу – ми немов, перефразовуючи назву класичного фільму Гічкока, рухаємось на Захід через Схід, суттєво «осхіднюючи» не лише стереотипи та кліше масової свідомості щодо Заходу, але і фундаментальні смислові конструкти Заходу як з точки зору людської соціальності, так і з точки зору етичних і естетичних цінностей. Ця антитеза може бути екстрапольована на бінарну опозицію Схід – Захід, яка в українському контексті має як метафізичний вимір, так і геополітичний, між якими присутня напружена смислова кореляція. Прагнення реабілітації розуму та метафізики в умовах несформованості національного міфу та гранд-нарративу, нівеляції деструктивного впливу постмодерного спадку може вести до трансформації метафізики як спекуляції в етику як практику себе.

Висновки

1. Концепт Дао в рецепції масової культури та в межах масової свідомості може набувати рис метафізичної підстави картини світу як транскультурний філософський і світоглядний комплекс мемів (мемплекс). Універсалізм цього концепту уможливорює його архітектонічне значення для дискурсу та нарративу як символічних конструкцій. Глобалістичні тенденції в масовій свідомості, окреслені транснаціональністю інформаційно-комунікативного та медіапростору поглиблюють смислогенеративний потенціал цього концепту.

2. Розмивання меж між культурними парадигмами Сходу та Заходу на рівні дискурсивних практик і гранднаративів зумовлює амбівалентний характер гіпотетичного впливу цього концепту на інваріант масової культури Заходу і її український варіант – від формування агресивних конспірологічних мемплексів до формування синтетичних когнітивних моделей, об'єднаних для наукових дескрипцій мисленнєвого досвіду та особистих життєвих практик.

ЛІТЕРАТУРА

Kretov P., Kretova O. Symbolic landscape of consciousness: man between representationalism, functionalism and relativism. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2017. № 12. P. 40–49. DOI: 10.15802/ampr.v0i12.119122. URL : <http://ampr.diit.edu.ua/article/view/119122>.

Капранов С. В. Дослідження «Дао де цзіну» в Європі в першій половині XIX ст. *Китаєзнавчі дослідження*. 2020. № 2. С. 5–16. URL : <https://doi.org/10.51198/chinesest2020.02.005>.

Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и путь к процветанию. Москва : Аст, 2008. 730 с.

Левченко О. Лінгвокультурологія та її термінна система. *Terminology*. 2003. № 490. С. 105–113. URL : <http://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-490-2003/lingvokulturologiya-ta-yiyi-terminna-sistema>.

Капранов С. В. Проблема свободи у філософії Чжуан-цзи. *Китаєзнавчі дослідження*. 2018. № 2. С. 5–14. URL : <https://doi.org/10.15407/chinesest2018.02.005>.

Лао-Цзи. Книга про дао і де. (Даодецзін) ; пер. з кит. Ж. Лінбов та Ян Хін-Шун ; за ред. Я.В. Шекери. *Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. нашої ери)* ; упор. Н.В. Коломієць. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 256 с. URL : <http://docplayer.net/79781493-Version-dated-december-16-lao-czi-kniga-pro-dao-i-de-daodeczin-pereklad-zh-linova-ta-yan-hin-shuna-za-redakciieyu-ya-v.html>.

李荣. 中国文化元 在西方的 一以安 哲和郝大 英《中庸》中心. 《燕山大学学报(哲学社会科学版)》[ISSN:1009-2692/CN:13-1277/C] 卷: 21卷 期数: 2020年03期 : 049-55 目: 典籍翻 研究 出版日期: 2020-05-25. URL : <http://xbskb.ysu.edu.cn/oa/darticle.aspx?type=view&id=20200304907>.

Дао-Дэ цзин ; пер., вступ. ст. и ком. В.В. Малявина. Москва : ООО Изд-во «Астрель», 2003. 559 с. URL : https://lvivmedievalclub.files.wordpress.com/2015/12/lao_czy_dao_de_czin_perevod_malyavina_v.pdf.

Торчинов Е.А. Пути философии востока и запада : Познание запредельного. Санкт-Петербург : Пальмира, 2018. 464 с. URL : <http://psylib.org.ua/books/torch02/index.htm>.

Ткаченко Г.А. Космос, музыка, ритуал: миф и эстетика в «Люйши чуньцю». Москва : Наука. Главная ред. вост. лит-ры, 1990. 284 с.

История китайской философии ; общ. редакция и послесловие М.Л. Титаренко. Москва : Прогресс, 1989. 552 с.

Фень Ю-лань. Краткая история китайской философии ; науч. ред. д.ф.н., проф. Торчинов Е. А. Санкт-Петербург : Евразия, 1998. 376 с.

Семененко И.И. Пять тысяч слов молчания. Москва : Республика, 1999. 151 с.

Кіктенко В.О. Історичні етапи розвитку феноменології в Китаї. *Китаєзнавчі дослідження*. 2018. № 2. С. 15–34. URL : <https://doi.org/10.15407/chinesest2018.02.015>.

Трищ Д. Політична культура традиційних суспільств далекого Сходу : морально-етичний аспект. *Українська орієнталістика* : [збірник наукових праць]. 2013–2014. Вип. 7-8. С. 47–55.

Gödel K. Some basic theorems on the foundations of mathematics and their implications. Gödel K. *Collected Works. V. III : Unpublished Essays and Lectures* ; ed. By S. Feferman et al. N.Y. : Oxford Univ. Press, 1995. P. 304–323.

Hao Wang. *A Logical Journey : from Gödel to Philosophy*. Cambridge : MIT Press, 1996. 408 p.

立文. 中国哲学之道. 光明日报. 2020. 13.04 URL : http://www.qstheory.cn/culture/2020-04/13/c_1125847277.htm.

Носырев И. Мастера иллюзий. Как идеи превращают нас в рабов. Москва : Форум, Неолит, 2013. 544 с.

REFERENCES

Kretov P., Kretova O. (2017), Symbolic landscape of consciousness: man between representationalism, functionalism and relativism. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, No. 12, pp. 40–49. DOI: 10.15802/ampr.v0i12.119122. URL: <http://ampr.dit.edu.ua/article/view/119122>. (In Ukrainian).

Kapranov S. V. (2020), Doslidzhennya «Dao de tshinu» v Yevropi v pershiy polovyni XIX st., *Kytayeznavchi doslidzhennya*, No. 2, pp. 5–16. URL: <https://doi.org/10.51198/chinesest2020.02.005>. (In Ukrainian).

Fukuyama F. (2008), *Doveriye. Sotsial'nyye dobrodeteli i put' k protsvetaniyu*. Moskva : Ast. (In Russian).

Levchenko O. (2003), Linhvokul'torolohiya ta yiyi terminna systema, *Terminology*, No. 490, pp. 105–113. URL: <http://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-490-2003/lingvokulturologiya-ta-yiyi-terminna-sistema>. (In Ukrainian).

Kapranov S. V. (2018), Problema svobody u filosofiyi Chzhuan-tszy, *Kytayeznavchi doslidzhennya*, No. 2, pp.5–14. URL: <https://doi.org/10.15407/chinesest2018.02.005>. (In Ukrainian).

Lao-Tszy. Knyha pro dao i de. (Daodetszin) (2008) ; per. z kyt. Zh. Lin'ov ta Yan Khin-Shun ; za red. Ya. V. Shekery. *Khrestomatiya kytays'koyi literatury (vid naydavnishykh chasiv do III st. nashoyi ery)* ; upor. N. V. Kolomiyets'. K. : VPTs «Kyyivs'kyi universytet». URL: <http://docplayer.net/79781493-Version-dated-december-16-lao-czi-kniga-pro-dao-i-de-daodeczin-pereklad-zh-linova-ta-yan-hinshuna-za-redakciieyu-ya-v.html> (In Ukrainian).

李荣 (2020), 中国文化元 在西方的 一以安 哲和郝大 英 《中庸》 中心. 《燕山大学学报(哲学社会科学版)》 卷: 21卷 年03期 : 049-55 目: 典籍翻 研究 出版日期:05-25. URL: <http://xbskb.ysu.edu.cn/oa/darticle.aspx?type=view&id=20200304907>.

Dao-De tshin (2003) ; per., vstup. st. i kom. V. V. Malyavina. Moskva : OOO Izd-vo «Astrel'». URL: https://lvivmedievalclub.files.wordpress.com/2015/12/lao_czy_dao_de_czin_perevod_malyavina_v.pdf (In Russian).

Torchinov E. A. (2018), *Puti filosofii vostoka i zapada : Poznaniye zapredel'nogo*. SPb : Pal'mira. URL: <http://psylib.org.ua/books/torch02/index.htm> (In Russian).

Tkachenko G. A. (1990), *Kosmos, muzyka, ritual: mif i estetika v «Lyuyshi chun tsyuu»*. Moskva : Nauka. Glavnaya red. vost. lit-ry. (In Russian).

Istoriya kitayskoy filosofii (1989) ; obshch. redaktsiya i poslesloviye M. L. Titarenko. Moskva : Progress. (In Russian).

Fen' Yu-lan' (1998), *Kratkaya istoriya kitayskoy filosofii* ; nauch.red. d.f.n., prof. Torchinov E. A. SPb : Evraziya. (In Russian).

Semenenko I. I. (1999), *Pyat' tysyach slov molchaniya*. Moskva : Respublika. (In Russian).

Kiktenko V. O. (2018), Istorychni etapy rozvytku fenomenolohiyi v Kytayi. *Kytayeznavchi doslidzhennya*, No. 2, pp. 15–34. URL: <https://doi.org/10.15407/chineseest2018.02.015>. (In Ukrainian).

Tryshch D. (2013-2014), Politychna kul'tura tradytsiynykh suspil'stv dalekoho Skhodu : moral'no-etychnyy aspekt. *Ukrayins'ka oriyentalistyka : [zbirnyk naukovykh prats']*, Vyp. 7-8, pp. 47–55.

Godel K. (1995), Some basic theorems on the foundations of mathematics and their implications. Godel K. *Collected Works. V. III : Unpublished Essays and Lectures* ; ed. By S. Feferman et al. N.Y. : Oxford Univ. Press, pp. 304–323.

Hao Wang. (1996), *A Logical Journey : from Godel to Philosophy*. Cambridge : MIT Press.

立文 (2020), 中国哲学之道. 光明日报. 13.04. URL: http://www.qstheory.cn/culture/2020-04/13/c_1125847277.htm

Nosyrev I. (2013), *Mastera illyuziy. Kak idei prevrashchayut nas v rabov*. Moskva : Forum, Neolit. (In Russian).

Стаття надійшла до редакції 01.02.2021